

Jm. brn. č. 21

Oponentský posudek diplomové práce

Mgr. Gabriela Havlůjová: Poválečný vývoj Lidic – pietní vzpomínky a život v nových Lidicích

Mgr. Gabriela Havlůjová si pro svou diplomovou práci vybrala velmi zajímavé a nosné téma, které otevírá prostor pro konfrontaci a plodný průnik řady problémů a perspektiv, jež jinak v historiografii soudobých dějin zůstávají spíše odděleny. Téma Lidic a odpovídající vzpomínkové kultury má potenciál provázat rekonstrukci historických událostí s oficiální komunistickou politikou paměti, tu dále konfrontovat s osobním svědectvím pamětníků, vzpomínání v Československu srovnat se situací v zahraničí atd. A to vše navíc na poměrně přehledné a koncentrované ploše lidických událostí z roku 1942 a jejich poválečného odrazu ve vzpomínkách společnosti i jednotlivců. Obdobná konfrontace může navodit řadu zajímavých otázek. Adekvátně této výchozí badatelské situaci deklaruje autorka ochotu a připravenost pracovat s různorodými prameny: s osobními vzpomínkami pamětníků a obyvatel Lidic, s filmovými reprezentacemi, s reflexí oficiální politiky paměti v stranickém tisku, s prameny zahraniční provenience atp. Přes všechna vstupní pozitiva však musím konstatovat, že potenciál zvoleného tématu Gabriela Havlůjová do značné míry nevyužila.

Rezervy se týkají především potenciálu problémových otázek, jež nad shromážděnými prameny mohou vyvstat. V práci převládá spíše deskriptivní přístup. Rámcové problémové otázky, jež by plodně provazovaly jednotlivé perspektivy, nejsou zřetelně formulovány, natož zodpovězeny. Pokud v úvodu práce zaznívají, mají spíše rétorický charakter („Jakou paměť na Lidice sdílí česká společnost?“ – s. 7). V souvislosti s citovanou otázkou vnímám kupříkladu jako velmi problematickou skutečnost, že Gabriela Havlůjová nevěnovala prostor analýze a interpretaci filmu Lidice (režie Petr Nikolaev, 2011) – v celku práce snímek reflektuje pouze jeden navíc popisně zaměřený odstavec (s. 34). Snímek přitom na veřejnosti zaznamenal značný ohlas a oživil Lidice jako „místo paměti“. Ve svých závěrech pak autorka mnohdy přechází řadu problematických situací, reprodukuje nekriticky postoje svých narátorů, neklade otázky pramenům. Pro přehlednost demonstruji tyto své závěry na několika příkladech. Pouze první vzpomínková akce v Lidicích byla dle autorky „zcela spontánní“, 150 tisíc účastníků v červnu 1945 demonstrovalo „odhodlání a sílu kolektivu nepřipustit opakování podobných událostí a budovat republiku“ (s. 26 a znovu 105). Parafrázuje zde Gabriela Havlůjová dobový publicistický text, nebo jde o její badatelský závěr? Nebylo by produktivnější jednoznačnou situaci června 1945 podrobit kritičtější analýze? Opravdu tam všichni účastníci přišli z citovaných důvodů? Podíl lidických žen na konstruování oficiální komunistické politiky paměti autorka odbývá konstatováním, že se akcí zúčastňovaly z „titulu své funkce“ (s. 105). V souvislosti s úpadkem Růžového sadu po roce 1989 přejímá nekriticky vysvětlení, že obci nezbýval dostatek finančních prostředků (s. 40). V období transformace došlo v české vzpomínkové kultuře k řadě posunů, právě proměny ve vnímání Lidic (které nelze redukovat jen na ekonomické příčiny) přitom vzbuzují celou řadu zajímavých otázek. Nedostatečný analytický odstup se projevuje též v jinak velmi zajímavém souboru komentovaných rešeršů z Rudého Práva. Gabriela Havlůjová texty spíše parafrázuje, než by je kriticky analyzovala a vzhledem k jasně formulované badatelské otázce interpretovala. V souvislosti s oslavami 10. výročí tak kupříkladu hovoří o „německých demokratických organizacích“, které v provolání k občanům NDR „upozornili (*sic*) na americké imperialisty“ (s. 83).

Analytickou práci se shromážděným materiálem by autorce usnadnil funkční konceptuální aparát (pojmy), související s problematikou vzpomínání. Gabriela Havlůjová sice v úvodu věnuje teoretickým modelům paměti poměrně velkou pozornost (s. 10-21) a nepomíjí, myslím, žádnou ze

zásadních autorit, jež by mohla s ohledem na své téma využít, nedokáže však vytyčené koncepty na materiál funkčně aplikovat. Deklarovaný příklon k přístupu Aleidy Assmannové (s. 11) tak bohužel zůstává spíše na papíře. Zřejmě v návaznosti na Assmannovou Gabriela Havlůjová opakovaně zdůrazňuje dynamický charakter Lidic jako „místa paměti“ (třeba s. 29), aniž by však blíže osvětlila, v čem dynamika procesu vzpomínání spočívá a v jakých sociálních či psychologických kontextech se odráží. Obdobně reduktivní čtení lze autorce vytknout v souvislosti s Pierrem Norou a odpovídajícím pojmem „místo paměti“ – autorka vnímá pojem důsledně v materiálním smyslu slova. Občasné citace Norova textu „Mezi pamětí a historií“ nejsou příliš funkční a osobně je čtu spíše jako formální demonstraci ukotvení práce v odpovídajícím teoretickém diskurzu. Neujasněnost pojmů potvrzují i některé autorčiny formulace: „Po svém vyhlazení zaujaly Lidice coby nevinná obec zničená nacisty místo v kolektivní paměti válečné generace české společnosti potažmo následně v její historické paměti.“ (s. 23) Jaký je rozdíl mezi přívlastky „kolektivní“ a „historická“ se čtenář nedozví. Poněkud paradoxně se autorka hned v následující větě odkazuje na Maurice Halbwachse, který druhý z přívlastků považoval za velmi problematický: „... výraz »historická paměť« není příliš šťastný, protože spojuje dva pojmy, které si hned v několika bodech protirečí.“ (Kolektivní paměť, Praha 2009, s. 123). Nejistota ohledně významu používaných pojmů se odráží ve formulacích, které jsou s citovanými koncepty paměti v rozporu. Gabriela Havlůjová hodnotí osobní vzpomínky dle kritéria věrohodnosti a dochází k závěru, že lidické děti nemohou být nositeli „původní paměti Lidic“ (s. 24). Takové tvrzení implikuje představu o jakési původní „pravé“ a sekundární „nepravé“ paměti. Badatelský zájem o paměť v intencích tohoto předpokladu směřuje nikoliv k analýze a interpretaci procesu vzpomínání na Lidice, ale k „uchování paměti“ (s. 93). Čtenáři není vůbec jasné, jaké vymezení pojmu „paměť“ autorka vlastně sdílí. Matou jej implicitně protikladné charakteristiky, kdy si na jedné straně lidické ženy přinesou do nových Lidic „kus paměti“ (s. 25), na straně druhé se tataž paměť uchovává a přenáší pomocí institucí (s. 93), jinde autorka pochybuje o tom, že se pamětnice dokáže vcítit do doby, kdy jí bylo 10 let, a oživit autentické vzpomínky (s. 102).

Stylistické zpracování práce zmiňované nedostatky bohužel umocňuje. Ponecháme-li stranou překlepy a pravopisné chyby, pak nelze přehlédnout řadu poněkud nevyvážených formulací: „Někteří lidé, kteří tuto skutečnost přijmou za vlastní, jsou dnes již přesvědčeni o skutečnosti své pravdy.“ (s. 26). Signifikantní je v tomto smyslu ostatně již úvodní věta práce. Vzhledem k tomu, že se autorka v souvislosti s tématem mnohdy dotýká poměrně složitých problémů, kdy již formulace implikuje hodnocení (viz úvodní věta), může neobratná stylizace vyznít dvojznačně: „Obrovský ohlas Lidic byl i mezi vojáky československé zahraniční armády, dokazuje to například činnost Josefa Horáka a Josefa Stříbrného, kteří dne 25. června 1942 svrhly (sic) na Brémy bomby s názvem „Za Lidice“. (s. 32).

Přes výše uvedené výhrady musím ocenit autorčin dlouhodobý a komplexní zájem o problematiku, který se odráží především v jejím soukromém archivu osobních svědectví, v jejích zkušenostech průvodkyně a znalosti prostředí. Zvolené téma vzbuzuje velká očekávání, což situaci diplomantky poněkud stěžuje. Gabriela Havlůjová tato očekávání zatím (jak věřím) nenaplnila, na deskriptivní úrovni ovšem odvedla solidní práci, která může být předpokladem dalšího bádání a v konfrontaci se standardem diplomových prací jistě obstojí.

Doporučuji práci k obhajobě.

Navržené hodnocení: 3

Mgr. Kamil Činátl, Ph.D.